

УДК 339.564

Артур Ігорович ЗУБРИЦЬКИЙ

науковий співробітник відділу економіко-математичного моделювання, аналізу та прогнозів,
Науково-дослідний інститут фінансового права, e-mail: Artur-z@inbox.ru

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ ПЕРЕВАГ ЯК БАЗИ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Зубрицький, А. І. Дослідження порівняльних переваг як бази експортного потенціалу економіки України / Артур Ігорович Зубрицький; за ред.: М. І. Зверякова (голов. ред) та ін. // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 2. – № 57. – С. 61–70.

Анотація. У статті проаналізовано еволюцію порівняльних переваг експорту України протягом 2007–2013 рр. та виділено групу найбільш конкурентоспроможних товарних позицій. Проведено декомпозицію порівняльних переваг за критерієм географічної диверсифікації з використанням індексу Герфіндаля-Гіршмана. Наголошено, що порівняльні переваги в експортних секторах з низькою географічною диверсифікацією створюють значні ризики для національної економіки. Виявлено товарні позиції, конкурентні переваги яких сформовані за рахунок внутрігалузевої торгівлі, а тому є чутливими до використання дискреційних інструментів зовнішньоторгівельної політики у сфері обмеження імпорту.

Ключові слова: експорт; експортний потенціал; порівняльні переваги; географічна диверсифікація експорту.

Артур Игоревич ЗУБРИЦКИЙ

научный сотрудник отдела экономико-математического моделирования,
анализа и прогнозов, Научно-исследовательский институт финансового права,
e-mail: Artur-z@inbox.ru

ИССЛЕДОВАНИЕ СРАВНИТЕЛЬНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ В КАЧЕСТВЕ БАЗЫ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Зубрицкий, А. И. Исследование сравнительных преимуществ в качестве базы экспортного потенциала экономики Украины / Артур Игоревич Зубрицкий; под ред.: М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2015. – Вып. 2. – № 57. – С. 61–70.

Аннотация. В статье проанализирована эволюция сравнительных преимуществ экспорта Украины на протяжении 2007–2013 гг. и выделена группа наиболее конкурентоспособных товарных позиций. Проведена декомпозиция сравнительных преимуществ по критерию географической диверсификации с использованием индекса Герфиндаля-Гиршмана. Отмечено, что сравнительные преимущества в экспортных секторах с низкой географической диверсификацией создают значительные риски для национальной экономики. Вывявлены товарные позиции, конкурентные преимущества которых сформированы за счет внутриотраслевой торговли, а потому чувствительны к использованию дискреционных инструментов внешнеторговой политики в области ограничения импорта.

Ключевые слова: экспорт; экспортный потенциал; сравнительные преимущества; географическая диверсификация экспорта.

Arthur ZUBRITSKIY

Researcher at the Department of Economic and Mathematical Modeling, Analysis and Forecasts,
Scientific Research Institute of Financial Law, e-mail: Artur-z@inbox.ru

THE STUDY OF COMPARATIVE ADVANTAGE AS A BASIS OF THE EXPORT POTENTIAL OF UKRAINIAN ECONOMY

Zubritskiy, A. (2015), The study of comparative advantage as a basis of the export potential of Ukrainian economy. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Doslidzhennia porivnialnykh perevah yak bazy eksportnoho potentsialu ekonomiky Ukrainy; za red.: M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin (ISSN 2313–4569), Odessa National Economic University, Odessa, Issue 2, No. 57, pp. 61–70.

Abstract. The article provides an analysis of the evolution of comparative advantages of Ukraine's exports during 2007-2013 and highlights the group of most competitive commodity items. Decomposition of the comparative advantages by criterion of geographical diversification, using the Herfindahl-Hirschman index, is carried out. It was noted that the comparative advantages in the export sectors with low geographic diversification pose significant risks for the national economy. Commodity positions, competitive advantages of which are formed by intra-industry trade, and therefore are sensitive to the use of discretionary instruments of foreign trade policy of import restriction are revealed.

Keywords: export; export potential; comparative advantage; geographical diversification of exports.

JEL classification: F110, F120

Постановка проблеми у загальному вигляді. Диверсифікація експорту та максимальна реалізація експортного потенціалу в умовах нестабільного розвитку національної та світової економіки є серйозним викликом для України. З огляду на це, окреслення перспективних напрямів покращення кількісної та якісної структури українського експорту є особливо актуальним.

Відповідно до неокласичних теорій міжнародної торгівлі в якості базису реалізації експортного потенціалу національної економіки може розглядатися сукупність товарів, що експортуються на світовий ринок з порівняльними перевагами. З огляду на це, ідентифікація та дослідження еволюції порівняльних переваг є важливим етапом розробки ефективних програм державної підтримки та стимулювання національного експорту.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідження порівняльних переваг національного експорту є об'єктом значної уваги як у вітчизняних, так і в зарубіжних академічних колах. Вперше ця концепція була розроблена англійським економістом Д. Рікардо, який вважав основою порівняльних переваг відмінності технологічного рівня виробництва; надалі теорія порівняльних переваг була розвинена У. Хекшером та Б. Оліном, які в якості базису конкурентоспроможності національного експорту розглядали забезпеченість факторами виробництва, та П. Кругмана, який розглядав спеціалізацію в галузях зі зростаючою віддачею виробництва та недосконалою конкуренцією як першопричину порівняльних переваг.

Емпіричні дослідження у межах теорії порівняльних переваг розпочалася після розробки Б. Баласса [1, с.107] індексу виявлених порівняльних переваг, який дозволяв оцінити їх кількісно та провести просторові порівняння. Незважаючи на те, що індекс Б. Баласса є найбільш популярним у дослідженні порівняльних переваг, В. Волратт [2, с.275] наголошує, що цей індекс не враховує можливості одночасного експорту та імпорту певного товару однією країною (внутрігалузевої торгівлі) і пропонує набір коефіцієнтів, які усувають його статистичні недоліки. Подальшого розвитку емпіричний інструментарій ідентифікації порівняльних переваг експорту набув у праці Є. Санідаса [3, с.19], що пропонує набір з шести альтернативних індексів порівняльних переваг та досліджує їх статистичні властивості.

У сучасній науковій літературі концепція порівняльних переваг активно дискутується. У дослідженні В. Вонга [4] систематизовані джерела та типи порівняльних переваг, Г. Хенсон досліджує динамічні характеристики порівняльних переваг [5, с.32–38], а Л. Чернат [6, с.5–7] наголошує на необхідності переміщення фокусу аналізу з макроекономічного рівня на рівень фірм, як основних економічних агентів, що конкурують на світовому ринку.

Вітчизняна економічна наука не залишається осторонь досліджень національних порівняльних переваг. І. Маркович сформовано рейтинг порівняльних переваг національного експорту у 2011 р. за індексом Баласса та модифікованим індексом В. Волратта [7, с.7]. Н. Я. Юрків [8, с.168–169] використовує традиційний індекс Баласса для ідентифікації порівняльних переваг України на найвищому рівні статистичної деталізації протягом 2009–2011 рр., О. С. Сенчишин [9, с. 59] аналізує порівняльні переваги України в експорті продовольчих товарів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну зацікавленість з боку дослідників у цій проблематиці, поза їхньою увагою залишається дослідження співвідношення порівняльних переваг та географічної диверсифікації експорту. Формування порівняльних переваг за рахунок експорту до обмеженого числа торговельних партнерів є ризикованим для національних експортних секторів. З іншого боку, для України є актуальним дослідження еволюції порівняльних переваг на рівні деталізації, достатньому для формування практичних висновків, а також врахування впливу на них внутрігалузової торгівлі як феномену глобалізованої економіки.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз порівняльних переваг українського товарного експорту за такими основними напрямками:

- еволюція порівняльних переваг українського експорту протягом 2007–2013 рр.;
- декомпозиція порівняльних переваг національного експорту за критерієм географічної диверсифікації;
- виявлення порівняльних переваг українського експорту, що сформовані за рахунок проміжного споживання імпорту

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з найперших і найбільш вдалих спроб ідентифікації порівняльних переваг у зовнішній торгівлі стала розробка угорським економістом Б. Баласса індексу виявлених порівняльних переваг (revealed comparative advantage, RCA). Розрахунок цього індексу базується на припущенні, що порівняльні переваги країни знаходять своє відображення у структурі торгівлі та можуть бути формалізовані у вигляді формули:

$$RCA_{ij}^B = \frac{X_{ij} / \sum_j X_{ij}}{\sum_i X_{ij} / \sum_i \sum_j X_{ij}} = \frac{X_{ij} / \sum_j X_{ij}}{\sum_j X_{ij} / \sum_i \sum_j X_{ij}}, \quad (1)$$

де X_{ij} – експорт товару j країною i .

З формули (1) видно, що країна i має порівняльні переваги в експорті товару j , якщо її частка в світовому експорті цього товару є вищою від частки сукупного експорту країни у сукупному світовому експорті. Країна i володіє виявленими порівняльними перевагами в експорті товару j , якщо $RCA_{ij}^B > 1$.

Цей індекс буде використаний у процесі аналізу зовнішньоторговельної діяльності для: 1) ідентифікації порівняльних переваг України шляхом порівняння розрахункового значення індексу та нейтральної точки порівняльних переваг; 2) порівняння між секторами всередині країни на основі рейтингу розрахункових значень індексу; 3) дослідження процесу еволюції порівняльних переваг країни протягом певного періоду шляхом порівняння розрахункових значень індексу [3, с.5].

Основним джерелом статистичних даних, які використовуються у дослідженні, є база статистичних зовнішньоторговельних даних ООН (UN-COMTRADE) [10] та база даних стосовно зовнішньої торгівлі Світового банку (WITS) [11], що містять деталізовані двосторонні дані щодо експортно-імпортних операцій по більш ніж 170 країнах світу. З метою досягнення деталізації, достатньої для здійснення певних практичних кроків, при розрахунках використовуються дані на рівні заголовків (4 цифри) Гармонізованої системи опису та кодифікування товарів (далі HS). Для забезпечення повноти охоплення даних використовується редакція HS 1996, оскільки саме для цієї редакції доступна максимальна кількість інформації щодо торговельних партнерів України.

Для уникнення впливу на кінцевий результат товарних позицій, експорт за якими є незначним (ситуативним), у процесі розрахунків використовується процедура ізоляції товарних позицій, сума експортних операцій за якими в аналізованому році не перевищує 100 тис. дол. США на рівні деталізації товарного коду 4-HS.

На рис. 1 відображена динаміка порівняльних переваг сукупного експорту України відповідно до індексу Баласса протягом 2007–2013 рр., яка дозволяє зробити такі висновки:

1. Протягом аналізованого періоду експорт з порівняльними перевагами (RCA) становив більше 80% сукупного вітчизняного експорту (Total), причому наприкінці аналізованого періоду (2012–2013 рр.) його питома вага була найвищою.
2. Дещо більше 20% позицій товарної номенклатури українського експорту (N_RCA/N_Total) експортуються з порівняльними перевагами. Протягом аналізованого періоду з порівняльними перевагами експортується в середньому 230 товарних позицій, тоді як товарна номенклатура сукупного експорту налічує в середньому 1100 товарних позицій на рівні деталізації 4-НС. Водночас, експорт за цими товарними позиціями забезпечує більше 80% експортної виручки в Україні протягом аналізованого періоду.
3. Позиції товарного експорту, що характеризуються порівняльними перевагами, були своєрідним демпфером протягом кризи на світових товарних ринках, пік якої припав на 2009–2010 рр. Про це свідчить зростання питомої ваги експорту за цими товарними позиціями на тлі значного скорочення сукупних обсягів українського експорту. Крім того, у 2009–2010 рр. кількість позицій товарної номенклатури вітчизняного експорту, які характеризувались порівняльними перевагами, була найвищою.

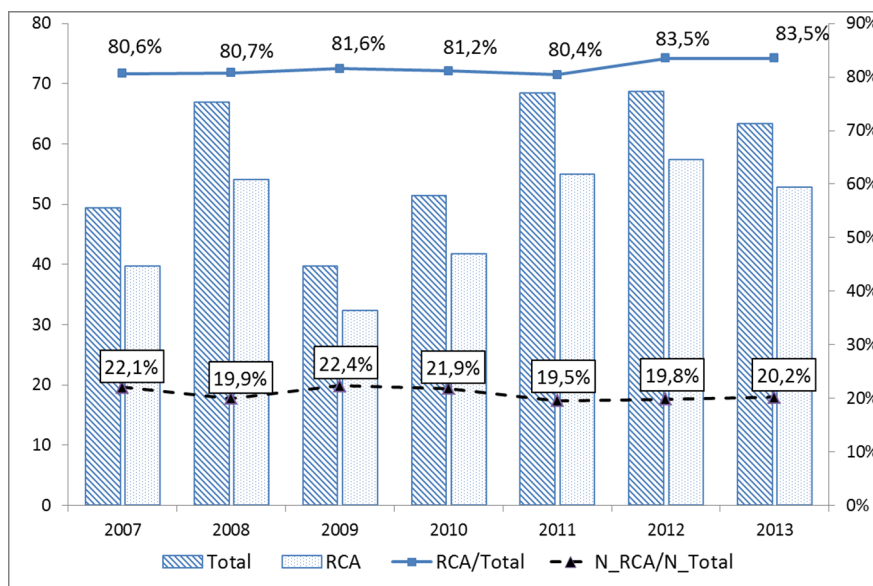

Рис. 1. Динаміка порівняльних переваг вітчизняного експорту відповідно до індексу Баласса протягом 2007–2013 рр. (розроблено автором)

Навіть такий досить поверхневий аналіз вітчизняного експорту дозволяє стверджувати, що товари, які експортуються з порівняльними перевагами, є основою національного експорту. Разом з тим, кількість товарних позицій, що мають виявлені порівняльні переваги, є досить обмеженою.

З метою дослідження внутрішньої структури порівняльних переваг доцільно провести сегментацію товарних позицій, що експортуються з порівняльними перевагами, на основні експортні сектори. Під експортним сектором у цьому дослідженні розуміють сукупність однорідних товарних кодів. Подібна сегментація дозволить виявити сектори національного експорту, які є базою порівняльних переваг країни в зовнішній торгівлі.

На рис. 2 зображена динаміка виявлених порівняльних переваг у розрізі основних експортних секторів України відповідно до індексу Баласса у 2013 р. На цьому рисунку описані дві основні характеристики експортних секторів України, а саме: кількість товарних позицій у межах кожного сектору (N) та питома вага експортного сектору в сукупному експорті з виявленими порівняльними перевагами ($Total_%$).

За принципом побудови рис. 2 проаналізовано еволюцію порівняльних переваг українського експорту протягом 2007–2013 рр. Подібне дослідження дозволяє зрозуміти,

яким чином змінювалися порівняльні переваги національного експорту (а через них і структура національної економіки) під впливом ендогенних та екзогенних факторів.

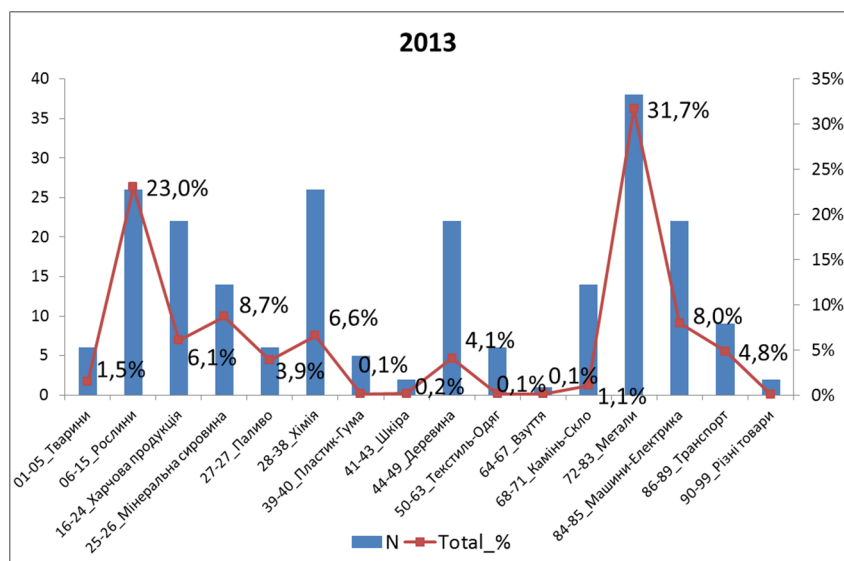

Рис. 2. Динаміка виявлених порівняльних переваг у розрізі основних експортних секторів України відповідно до індексу Баласса у 2013 р. (розроблено автором)

Основними особливостями еволюції порівняльних переваг українського експорту протягом 2007–2013 рр. були:

- значне скорочення питомої ваги експорту металів та виробів з них у сукупному національному експорті, що характеризується порівняльними перевагами, – з 51% у 2007 р. до 32% у 2013 р. Водночас, спостерігалось скорочення товарної номенклатури з 46 товарних позицій у 2007 р. до 38 у 2013 р.;
- під час кризових процесів світової економіки у 2008–2010 рр. в Україні почався активний розвиток сільськогосподарського експорту продукції рослинництва. Протягом аналізованого періоду його частка в сукупному національному експорті з порівняльними перевагами зростає у 2,5 рази (з 8,4% у 2007 р. до 23% у 2013 р). При цьому, кількість товарів, що експортуються, залишається відносно стабільною, що свідчить про нарощування обсягів експорту в межах існуючої номенклатури;
- починаючи з 2009 р., спостерігається підвищення питомої ваги експорту машин та електричного устаткування у сукупному обсязі експорту з порівняльними перевагами – якщо протягом 2007–2008 рр. він знаходився на рівні 5%, то наприкінці аналізованого періоду відповідний показник наближався до 10%.
- в Україні яскраво виражені чотири експортні сектори, товарна номенклатура експорту з порівняльними перевагами яких знаходиться на рівні сільського господарства – експорт продукції харчової промисловості, машин та електричного устаткування, експорт продуктів хімічної промисловості та деревини. Разом з тим, лише перші два сектори займають суттєву питому вагу в сукупному експорті з порівняльними перевагами – їх частка становить 6,1% та 8% відповідно. Таким чином, незважаючи на порівняльні переваги, потенціал даних галузей, ймовірно, реалізований недостатньо.

Порівняльні переваги в експортних секторах з низькою географічною диверсифікацією створюють значні ризики для національної економіки. Ці ризики зумовлені рядом суб'єктивних (погіршення політичних відносин з основними торговельними партнерами, їх потенційна участь у міжнародних торговельних об'єднаннях, запровадження тарифних та нетарифних бар'єрів) та об'єктивних факторів (кризові явища світової економіки, сезонні фактори).

З огляду на це, оптимальною з точки зору довгострокової економічної стабільності є наявність порівняльних переваг в експорті тих товарів, для яких кількість цільових ринків не

є обмеженою кількома країнами. Тому, вважаємо, що доцільно аналізувати виявлені порівняльні переваги національного експорту в контексті географічної диверсифікації відповідних товарних позицій.

З метою дослідження географічної диверсифікації національного експорту використаємо індекс концентрації ринків Герфіндаля-Гіршмана, який може бути формалізований у вигляді:

$$HH_{MCI} = \frac{\sum_{j=1}^{n_i} \left(\frac{x_{ij}}{X_i} \right)^2 - \frac{1}{n_i}}{1 - \frac{1}{n_i}}, \quad (2)$$

де X_i – сукупна вартість експорту країни i , x_{ij} – вартість експорту з країни i на цільовий ринок j , n – кількість ринків країн-партнерів, на які експортує товари країна i .

Цей індекс коливається в межах $[0;1]$. Високе значення індексу свідчить про концентрацію товарного експорту лише на кількох ринках, тоді як зниження коефіцієнта означає, що експорт є рівномірним у розрізі ринків торговельних партнерів.

На рис. 3 зображена просторова структура порівняльних переваг у контексті географічної диверсифікації відповідних товарних позицій, що здійснена лише для 2013 р., виходячи з припущення про її відносну стабільність, зробленого на підставі отриманих результатів аналізу еволюцій порівняльних переваг українського експорту протягом 2007–2013 рр.

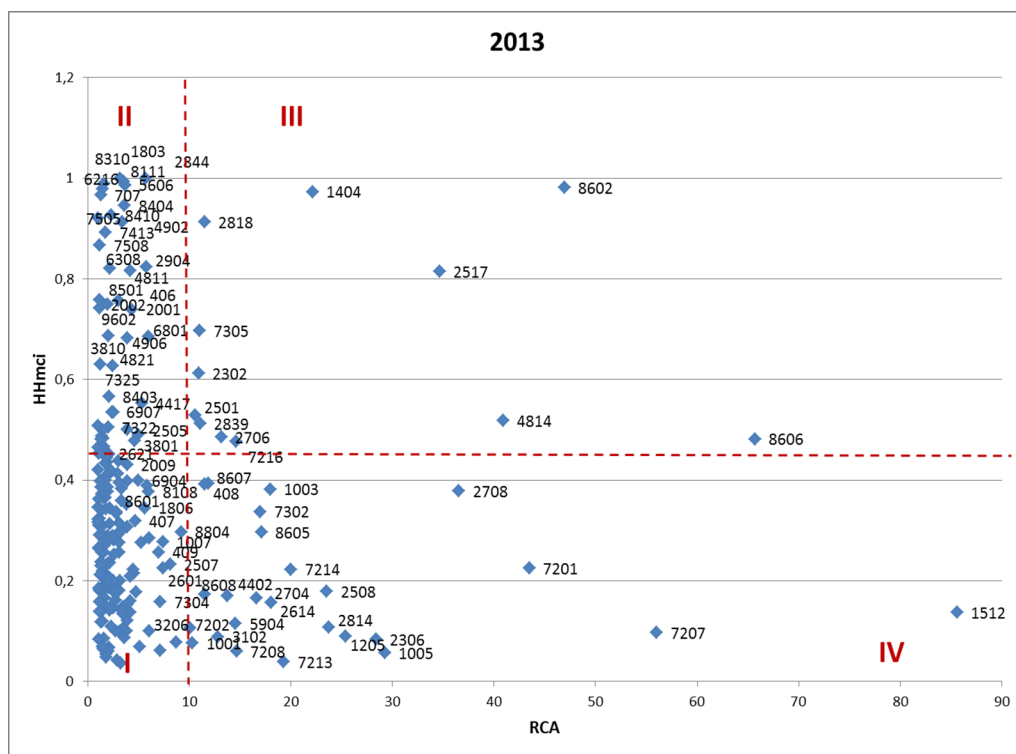

Рис. 3. Порівняльні переваги українського експорту у контексті його географічної диверсифікації протягом 2013 р.

Така декомпозиція дозволяє виокремити 4 групи порівняльних переваг українського експорту: 1) група I – товарні позиції з низьким значенням індикатора порівняльних переваг та високим рівнем географічної диверсифікації; 2) група II – товарні позиції з низьким значенням індикатора порівняльних переваг та низьким рівнем географічної диверсифікації; 3) група III – товарні позиції з високим значенням індикатора порівняльних переваг та низьким рівнем географічної диверсифікації; 4) група IV – товарні позиції з високим значенням індикатора порівняльних переваг та високим рівнем географічної диверсифікації.

Групи II та III є ризиковими, оскільки їх порівняльні переваги сформовані за рахунок зміщення експорту у бік одного або кількох торговельних партнерів України. Подібна концентрація пов'язана з усім спектром суб'єктивних та об'єктивних факторів, описаними вище. Їх вплив може призводити до послаблення порівняльних переваг у часі.

Групи I та IV репрезентують товарні групи, що експортуються з порівняльними перевагами відносно рівномірно у розрізі торговельних партнерів. Експорт товарів, що входять до IV групи, є особливо важливим у контексті забезпечення стабільності національного експорту, оскільки він представлений тими товарами, які є найбільш конкурентоспроможними на світовому ринку, користуються попитом та мають диверсифіковану структуру світових ринків.

З метою більш детального розуміння базису порівняльних переваг національного експорту у 2007–2013 рр. доцільно виділити ті товарні позиції, які протягом аналізованого періоду стабільно знаходилися серед тридцяти товарних позицій з найвищим індексом Баласса. Такий підхід дозволяє виділити 16 товарних позицій, які є основою українського експорту (табл. 1). Описані 16 товарних позицій входили до тридцяти найбільш конкурентоспроможних товарних позицій у кожному з аналізованих років протягом усього періоду дослідження (2007–2013 рр.)

Таблиця 1

Рейтинг товарів, що входили до TOP-30 номенклатури українського експорту з виявленими порівняльними перевагами протягом 2007–2013 рр. (розраховано автором)

№ п/п	Код товару (HS)	Середня частка в нац. експорті	Середній RCA
1.	8606 – Вагони залізничні і трамвайні, вантажні несамохідні	3,0%	94,7
2.	1512 – Олія соняшникова, сафлорова і бавовняна та їх фракції, нерафіновані або рафіновані, але без зміни їх хімічного складу	4,2%	81,0
3.	7207 – Напівфабрикати із заліза та нелегованої сталі	9,9%	47,8
4.	4814 – Папір шпалерний та стінові покриття; папір прозорий для вікон	0,5%	37,7
5.	2708 – Пек і кокс пековий, отриманий із кам'яновугільної смоли або інших мінеральних смол	0,2%	34,4
6.	7201 – Чавун переробний і дзеркальний в чушках, болванках і інших первинних формах	1,1%	31,3
7.	1003 – Ячмінь	1,3%	29,4
8.	2306 – Жмихи або інші тверді відходи, отримані в результаті екстракції рослинних жирів або олій, крім тих, що класифікуються в товарних позиціях 23.04 або 23.05, неподрібнені або подрібнені, негранульовані або гранульовані	0,8%	25,1
9.	2517 – Галька, гравій, щебінь і роздрібнений камінь, що використовуються у вигляді наповнювачів бетону, баласту для шосейних шляхів або залізничних шляхів та іншого баласту; галька і кремій, термічно оброблені або необроблені; макадам із шлаку, дросу або аналогічних промислових відходів, що включає або не включає матеріали, вказані в першій частині даної товарної позиції; гудрований макадам; гранули, крошка і порошок каміння, вказаного в товарних позиціях 25.15 і 25.16, термічно оброблені і необроблені	0,4%	24,6
10.	1205 – Насіння рапсу, дроблене або недроблене	1,4%	22,6
11.	2508 – Глини інші (за винятком глин случених товарної позиції 68.06); андалузит, кіаніт, силіманіт, кальциновані і некальциновані; муліт; землі шамотні і динасові	0,3%	21,9
12.	7213 – Прутки гарячекатані у вільно змотаних бунтах із заліза і нелегованої сталі	1,6%	20,2
13.	7214 – Прутки інші із заліза і нелегованої сталі, без подальшої обробки після кування, гарячої прокатки, гарячого волочіння чи гарячого пресування, включаючи прутки зігнуті після прокатки	2,5%	17,9
14.	3102 – Добрива азотні, мінеральні або хімічні	2,2%	15,8
15.	7208 – Прокат плоский із заліза і нелегованої сталі завширшки не менше 600 мм, гарячекатаний, не плакований, без електролітичного чи іншого покриття	6,0%	15,1
16.	4402 – Вугілля деревне (включаючи вугілля, отримане із шкаралупи або горіхів), агломероване або неагломероване	0,1%	14,1

Табл. 1 демонструє дані про основні галузі, які є ядром українського експорту – металургія, сільське господарство, виробництво мінеральної сировини та сировини для будівництва.

Незважаючи на значну поширеність індексу Баласса в якості індикатора виявлених переваг національного експорту, він є об'єктом серйозної критики серед економістів. Так, Воллрат наголошує, що індекс Баласса не враховує можливості одночасного експорту та імпорту певного товару однієї країною (внутрігалузевої торгівлі) [2, с.277–278]. З метою коригування порівняльних переваг з урахуванням динаміки внутрігалузевої торгівлі доцільно застосувати спрощений індекс торговельних переваг Воллрата:

$$RTA_{ij} = RCA_{ij}^B - RMA_{ij} = \frac{X_{ij} / \sum_j X_{ij}}{\sum_i X_{ij} / \sum_i \sum_j X_{ij}} - \frac{M_{ij} / \sum_j M_{ij}}{\sum_i M_{ij} / \sum_i \sum_j M_{ij}}, \quad (3)$$

де RMA_{ij} – відносна імпортна перевага, де M_{ij} – імпорт товару j країною i .

Позитивне значення індексу свідчить про наявність порівняльних переваг у експорті в межах відповідної товарної позиції.

Проведені розрахунки дозволяють виявити товарні позиції національного експорту, що мають «недосконалі» порівняльні переваги – вони формуються за рахунок внутрігалузевої торгівлі, є нестійкими, вразливими до коливань кон'юнктури світового ринку та чутливі до дискреційних інструментів зовнішньоторговельної політики у сфері обмеження імпорту.

В табл. 2 систематизовано товарні позиції національного експорту, що мають «недосконалі» порівняльні переваги. Процедура відбору таких товарних позицій може бути описана так: відбір проводиться серед товарних позицій національного експорту, порівняльні переваги за якими ідентифіковані за допомогою індексу виявлених порівняльних переваг Баласса; до номенклатури експорту з «недосконалими» порівняльними перевагами включаються ті товарні позиції, для яких протягом не менше шести років аналізованого періоду (2007–2013 рр.) $RTA < 1$.

Як видно із табл. 2, найбільше товарних позицій зі стабільними «недосконалими» порівняльними перевагами протягом аналізованого періоду припало на експорт хімічної продукції. Окремо необхідно відмітити експорт кам'яного вугілля: питома вага цієї товарної позиції в національному експорті є найвищою з аналізованих за вибраний період (близько 1%), проте імпорт у межах цього товарного коду нівелює порівняльні переваги України на світовому ринку. Загалом, питома вага товарних позицій експорту зі стабільними «недосконалими» порівняльними перевагами в аналізованому періоді становила близько 2%. Зважаючи на їх незначну кількість, цей показник може вважатися суттєвим.

Таблиця 2

Товарні групи українського експорту з «недосконалими» порівняльними перевагами у 2007–2013 рр. (розраховано автором)

№ п/п	Код товару (HS)	Середня частка в нац. експорті, %	Середній RTA
1.	1517 – Маргарин; харчові суміші тваринних або рослинних жирів або масел (олії) або фракцій різноманітних жирів або масел (олії), що класифікуються в даній групі, крім харчових жирів або масел (олії) або їх фракцій, вказаних у товарній позиції 15.16	0,11	-2,2
2.	1803 – Какао-паста, в тому числі, обезжирена або необезжирена	0,04	-4,2
3.	2403 – Тютюн оброблений промисловий та його замінники; тютюн «гомогенізований» або «відновлений»; тютюнові екстракти та есенції	0,07	-2,4
4.	2701 – Вугілля кам'яне; брикети і аналогічні види твердого палива, отримані із кам'яного вугілля	0,93	-2,1
5.	3305 – Засоби по догляду за волоссям	0,09	-3,0

Продовження табл. 2

6.	3401 – Мило; речовини поверхнево-активні органічні і засоби, що використовуються у вигляді мила у формі брусків, кусків і у вигляді фігурних виробів, із вмістом або без вмісту мила; папір, набивка ватна, фетр і неткані матеріали, просочені або покриті милом або миючим засобом	0,07	-0,1
7.	3804 – Луг, що залишається при виготовленні деревинної целюлози концентрований або неконцентрований, без цукру або хімічно оброблений, із вмістом сульфатів лігніну (крім талового масла), вказаного в товарній позиції 38.03	0,00	-1,1
8.	4014 – Вироби гігієнічні і фармацевтичні (включаючи соски) із вулканізованої гуми, крім твердої гуми або без них	0,01	-0,5
9.	4818 – Папір туалетний, носові хустинки, косметичні салфетки, рушники, скатерки, серветки для столу, дитячі пелюшки, тампони, простирадла та інші вироби господарсько-побутового, санітарно-гігієнічного і медичного призначення; аксесуари і прикраси для одягу і білизни з паперової маси, паперу, целюлози, вати або полотна із волокон целюлози	0,21	-1,6
10.	5601 – Вата з текстильної сировини і вироби з неї; текстильні волокна, які не перевищують по довжині 5 мм (пух), текстильний пил та вузлики	0,04	-2,9
11.	6902 – Вогнетривкі цегла, блоки, плитки і подібні вогнетривкі керамічні будівельні матеріали, крім виборів з кременеземистого кам'яного борошна або подібних кременеземистих порід	0,06	-2,4
12.	7508 – Вироби з нікелю інші	0,01	-11,0
13.	8432 – Машини сільськогосподарські, садові лісгосподарські для підготовки і обробки ґрунту; катки для газонів і спортмайданчиків	0,11	-4,1
Усього		1,74	–

Висновки і перспективи подальших розробок. Підсумовуючи розрахунки зазначимо, що протягом 2007–2013 рр. базою експортного потенціалу були низькотехнологічні товарні позиції, а саме, металургійна продукція, сільськогосподарські товари, продукція важкого машинобудування, продукція хімічної промисловості та харчові товари. Однозначно можна стверджувати про послаблення порівняльних переваг України в експорті металів та металічних напівфабрикатів протягом 2007–2013 рр. У 2014–2015 рр. можна очікувати подальшого їх зниження на фоні воєнних дій на території Донбасу, наслідком яких є втрата урядом України контролю за низкою металургійних та супутніх підприємств, руйнування інфраструктури та зниження обсягів виробництва металів та металевих виробів. З іншого боку, прослідковується посилення конкурентних позицій України в експорті сільськогосподарської продукції рослинного походження, що поступово стає базовим експортним сектором.

У дослідженні також ідентифіковані товарні позиції, що характеризуються «недосконаліми» порівняльними перевагами, які сформовані за рахунок внутрігалузової торгівлі та значного проміжного споживання імпорту.

Перспективою подальших наукових пошуків є виявлення можливостей розширення та покращення якісної структури національних порівняльних переваг з урахуванням фундаментальних економічних факторів.

Література

1. Balassa B. *Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage* / B. Balassa // *The Manchester School of Economic and Social Studies*. – 1965. – № 33. – pp. 99–123.
2. Vollrath T. A. *Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage* / T. Vollrath // *Review of World Economics*. – 1991. – № 127. – Pp. 265–280.
3. Sanidas E. *Comparison of Revealed Comparative Advantage Indices with Application to Trade Tendencies of East Asian Countries [Electronic source]* / Sanidas Elias, Shin Yousun // *Presented at the 9-th «Korea and the World Economy» Conference*. – June 25–26, 2010. – Access: <http://www.akes.or.kr/eng/papers%282010%29/24.full.pdf>.
4. Wang W.-Ch. *Types of Competitive Advantage and Analysis* / W.-Ch. Wang, Ch.-H. Lin, Y.-Ch. Chu // *International Journal of Business and Management*. – May 2011. – Vol. 6. – No. 5 [Electronic source]. – Access: www.ccsenet.org/journal/index.php/ijbm/article/viewFile/10432/7449.

5. Hanson G. H. *The Dynamics of Comparative Advantage* [Electronic source] / G. H. Hanson, N. Lind, M.-A. Muendler. – February 1, 2014. – Access: <http://federation.ens.fr/ydepot/semin/textel1314/MUE2014DYN.pdf>.
6. Cernat L. *From National Comparative Advantage to Firm-Level Trade Data* [Electronic source] / Cernat Lucian // Chief Economist Note. – Issue 4. – November 2014. – Access: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/november/tradoc_152918.pdf.
7. Маркович І. Кількісне оцінювання рівнів концентрації світових ринків груп товарів експортної спеціалізації України / І. Маркович // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 6 (39). – С. 5–13.
8. Юрків Н. Я. Просторово-секторальний аналіз реалізації потенціалу розвитку реального сектору економіки / Н. Я. Юрків // Фінансовий простір. – 2014. – № 2 (14). – С. 166–172.
9. Сенишин О. С. Напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках / О. С. Сенишин // Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія «Економічні науки»). – Вип. 6. – Ч. 2. – 2014. – С. 58–60.
10. База даних ООН зі статистики торгівлі товарами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/data>.
11. База даних Світового банку з міжнародної торгівлі товарами та тарифах WITS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wits.worldbank.org>.

References

1. Balassa, B. (1965), «Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage», *The Manchester School of Economic and Social Studies*, No. 33, pp. 99–123.
2. Vollrath, T. A. (1991), «Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage», *Review of World Economics*, No. 127, pp. 265–280.
3. Sanidas, E., Shin, Y. (2010), *Comparison of Revealed Comparative Advantage Indices with Application to Trade Tendencies of East Asian Countries, Presented at the 9-th «Korea and the World Economy» Conference, June 25–26, 2010, available at: <http://www.akes.or.kr/eng/papers%282010%29/24.full.pdf>*.
4. Wang, W-Ch., Lin, Ch.-H., Chu, Y-Ch. (2011), «Types of Competitive Advantage and Analysis», *International Journal of Business and Management*, Vol. 6, No. 5, available at: www.ccsenet.org/journal/index.php/ijbm/article/viewFile/10432/7449.
5. Hanson, G. H., Lind, N., Muendler, M.-A. (2014), «The Dynamics of Comparative Advantage», available at: <http://federation.ens.fr/ydepot/semin/textel1314/MUE2014DYN.pdf>.
6. Cernat, L. (2014), «From National Comparative Advantage to Firm-Level Trade Data», *Chief Economist Note*, Issue 4, available at: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/november/tradoc_152918.pdf.
7. Markovych, I. (2012), «Quantitative evaluation of the concentration levels of the world markets commodities groups that determine the Ukrainian export specialization» [Kilkisne otsiniuvannia rivniv kontsentratsii svitovykh rynkiv grup tovariv eksportnoi spetsializatsii Ukrainy], *Galician Economic Bulletin*, No. 6 (39), pp. 5–13 (ukr)
8. Yurkiv, N. Y. (2014), «Space-sectoral analysis of realizing the potential of the real sector of the economy» [Prostorovo-sektoralnyi analiz realizatsii potentsialu rozvytku realnoho sektoru ekonomiky], *Financial space*, No. 2 (14), pp. 166–172 (ukr)
9. Senyshyn, O. S. (2014), «Directions to increase the competitiveness of state food products in the world market» [Napryamy pidvyshchennya konkurentospromozhnosti vitchyznianoï prodovolchoï produktsii na svitovykh rynkakh], *Scientific Bulletin of Kherson State University (Economics Series)*, No. 4, part 2, pp. 58–60 (ukr)
10. UN database for commodity trade statistics [Baza danykh OON zi statystyky torhivli tovaramy], available at: <http://comtrade.un.org/data> (ukr)
11. World Bank database for international trade and tariffs WITS [Baza danykh Svitovoho banku z mizhnarodnoi torhivli tovaramy ta taryfakh WITS], available at: <http://wits.worldbank.org> (ukr)

Стаття надійшла до редакції 14.04.2015.